

Javaslat a

REGÖLÉS

Magyar Értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Hagyományok Háza

Tomán Zsóka közművelődési szakember, néprajzkutató

Budapest, 2017. december

(P. H.)

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó intézmény neve:

Hagyományok Háza

2. A kapcsolattartó személy adatai:

Név: **Agócs Gergely**

Levelezési cím: **Hagyományok Háza 1251 Bp. Pf. 23.**

Telefonszám: **06-20-44-44-955**

E-mail cím: **agocs.gergely@hagyomanyokhaza.hu**

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: **Regölés**

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

☐ agrár- és élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki megoldások	☒ kulturális örökség	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus és vendéglátás	

3. A Regölést tartalmazó értéktár megnevezése:

Az Emberi Erőforrások Minisztériumának Ágazati Értéktára

4. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A *regölés* a magyarság egyik legarchaikusabb népszokása. A regölés (a moldvai csángó magyarok hasonló, *hejgetés* nevű rítusával együtt) ősi eredetű, téli termékenységvarázsló, köszöntő népszokás. Fő időpontja december 26. István, a keresztény egyház egyik első vértanújának az ünnepe, de néhol vízkeresztig is jártak regölni lányos házakhoz a legények, legénycsoportok, azaz a *regősök*. A regősök maszk nélkül, arcukat láttatva, kifordított bundában, kezükben láncos bottal és egyéb zajkeltő eszközökkel kísérték varázserejűnek tartott jókívánásait, amikért cserében ajándékot kaptak.

A 19-20. század fordulóján a regölés szokása a Dél- és Nyugat-Dunántúlon élt az év fent jelzett időszakában, ám néhány faluban az 1960-as években is gyakorolták még. Erdélyben, Udvarhely megyében (itt a szokás legtovább Kénoson maradt fenn) karácsonyeste a legények és a férfiak csoportjai külön - külön mentek megregélni az ifjú, az elmúlt évben egybekelt házасokat. Ez esetben 20-30 fős csoport is összegyűlt (házasemberek, konfirmált legények), akiket a háznál a tágabb rokonság pálinkával, süteménnyel fogadott.

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézetében a 2011-2015. között lezajlott *Hármashatárok* (a kutatásban Magyarország ÉK-i, DK-i és DNy-i hármashatárain végeztek mélyfúrásokat kulturális, társadalmi és gazdasági dimenziókban) vizsgálat során kiderült, hogy az idősebbek a Dél-Nyugat-Dunántúl majd minden egyes községben emlékeztek a Regölés szokására. Hol arra, hogy volt egy ilyen szokás, másutt szövegtörödékek is

előkerültek.

(<http://www.nti.btk.mta.hu/kapcsolathalo/index.php?search=Reg%C3%B6l%C3%A9s&title=Speci%C3%A1lis%3AKeres%C3%A9s>)

A Dunántúlon a regösök a zajkeltő eszközök egész tárházát vonultatták fel. Így köcsögdudákkal, csörgős botokkal, néhol csengővel, regös síppal, furulyával vonultak lányos házakhoz. Maga a szokás jellemzően a következő részekből állt:

- *engedélykérés:*

„Dicsértessék a Jézus Krisztus! Együttek Szent István király szuógái régi szokás szérint. Készek szuógálatukra, akár kivű, akár belű. Mongyuk-è, vaj nyomgyuk?” (Sebestyén, 1902. 26.)

- *beköszöntő*, vidékenként változó szöveggel és dallammal, helyenként engedélykéréssel egyben

- *csodafiúszarvasról szóló ének:* „Amoda keletkezik egy sebes folyóvíz,
Aztat körül fogja szép zöld pázsit,
Azon legeltetik csodaféle szarvas ...
Haj, regülejtem, regülejtem!” (Sebestyén IV, 1902. 79.)

- *jókívánságok:* Adjon az úristen ennek a gazdának ...

- *párok összeregölése:* „De mégis mondanának
Egy eladó legényt.
Vajjon ki volna?
Kinek neve volna (vezér kiáltja) N. N. volna.
Ej regerejtem! Neked ejtem!

Emitt is mondanának
Egy eladó leányt.
Vajjon ki volna?” stb. (Sebestyén IV, 1902. 66.)

- *adománykérés:* „Szegen a nagy zacskó,
Benne a sok bankó.
Fele a gazdáé,
Fele a regéseké.
Hej, regerejtem! Neked ejtem!” (Sebestyén IV, 1902. 67.)

- *záradék* (ha van) „Hajdina köntösünk,
Hasadt fazék a dobunk,
Cserfakéreg bocskorunk,
Becsizognánk-csoszognánk,
Ha be nem eresztenek,
Elcsizognánk-csoszognánk.” (Sebestyén IV, 1902. 115.)

A regösénekek zenei szempontból egységes, és a magyar népzene egészén belül jól elkülönülő csoportot alkotnak. A regösének jellemzően nem strófákra tagolódó, hanem ún. soroló technikával építkező zenei műfajok közé tartozik. A dallam sajátosságainak egy részét a

funkció szabja meg. Hangkészletük kötött, egy alcsoportot kivéve dúr hexachord. A hexachord egy hat hangból álló régi skála, amely négy egész s egy nagy félhangot foglal magában. A regösének következő sajátja a dallam meghatározó részeinél jelentkező kvintlépés.

A rögtönzésnek is helyt adó regösénekből kiválik az állandó szöveg- és dallammotívumokat tartalmazó refrén. A refrén tagolja szakaszokra az éneket, és versszakok híján, biztosítja a forma egészének rondószerű rendezettségét.

A regösének ritmusa merev, nem igazodik a szöveghez; tempója gyakran gyorsuló tendenciájú.

Összességükben, a regösének a soroló szerkezettel, merev ritmikával, zajkeltő eszközökkel, nyers, szinte kiabáló előadásmódjukkal valóban egyfajta démonúzó, egy másik világot megidéző szertartáshoz hasonlítanak, mintsem a klasszikus népdalokhoz.

A regöléssel szoros összefüggésben meg kell említenünk a *regelő hétfőt* és a *remelő hetet*.

A „regelő hétfő” kifejezés először 16-17. századi erdélyi és partiumi kalendáriumokban szerepel, de nem azok naptári részében, hanem a sokadalmak, vásárok idejének felsorolásánál. Napja pedig a vízkereszt után következő hét feje. A regelő hétfőt 17-18. századi céhszabályzatokban is megtaláljuk céhes ünnepként. Dömötör Tekla néprajzkutató átfogó hazai és nemzetközi összehasonlító folklorisztikai kutatásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a regelő hétfő megjelölése magában foglalta a nagy ivás, lakomázás, áldomás értelmét, de ezen túlmenően valószínűleg utal a szerencsés évkezdésre, a termékenységre, a boldogságot biztosító szerencsekívánatokra, akár csak a nyugat-magyarországi regölés. (Dömötör, 1964. 193.)

Rajeczky Benjámín népzene-kutató 1954-ben Heves és Borsod megyéből számolt be *regélésről*, *remélésről*. Ezek szerint a lakodalom végén, vagy farsang időszakának végén még „regélni”, „remélni” mentek, azaz az ivómulatás utolsó szakaszát megtartani, vagy hamvazószerdán még egy nagyot enni, táncolni. Vagyis, a regölés, mint a hétköznap – ünnep közötti átmenet rítusa jelenik meg csökevényes formában, ami sejtetni enged, hogy a regölés hajdan az egész országra, Kárpát-medencére kiterjedő szokás volt, amelynek a teljes és csökevényes formái is tetten érhetőek voltak még az 1950-es, '60-as években.

5. Indoklás a Magyar Értéktárba történő felvétel mellett, kitérve a nemzeti érték országos jelentőségének bemutatására

A *regölés*, azaz a hozzákapcsolódó szokás és ének olyan, csak a Kárpát-medence magyarságára jellemző, különleges termékenységvarázsló, köszöntő rítus, amely történetileg több ezer évet ölel át. Honfoglalás előtti történeti rétegével, dallam és hangzásvilágával, több történelmi kor jellegzetességeit magába építő egységével és magát megújító, továbbélhető képességével kuriózum Európában, ezért javasoljuk a 2012. évi XXX. törvény alapján vezetett nyilvántartásokban számon tartani.

A *regölés* és a *regösének* kérdése a mai napig foglalkoztatja a kutatókat, mivel a szokásban és a szokáshoz kapcsolódó énekekben a magyar honfoglalás korszakát megelőző időkre visszanyúló zenei eredet, és a téli napforduló megünneplésének pogány nyomai fedezhetőek fel. Ezeknek köszönhetően, valamint a csodaszarvas motívum, a refrén és a dallam sajátosságai alapján a regölés olyan archaikus rítusénekeknek tekinthető (néprajzi, nyelvészeti, történelmi kutatások eredményei alapján) amely az ősmagyar sámanénekekkel is összefügghet.

Anonymusnak a *joculatorokra* (vagy: jokulátor, jelentése: tréfamester) vonatkozó megjegyzése is talán a regösökhöz hasonló énekmondók szerepére utal, s a regölésről valamilyen formában már a 16. században beszámoltak történeti források (kalendáriumok *regelő hétfője*, Bornemissza Péter jelzőként használja a *regös* szót, Heltai Gáspár *regelő hetet* említ) is említést tesznek. Az első regölés-szöveget viszont csak 1838-ban közölték nyomtatásban (*Plánder Ferenc: Göcseinek* esmérete c. tanulmányában a Tuodmányos Hírmondó 1838/6. számában.) A rendszeres gyűjtését Sebestyén Gyula indította el a 19-20. század fordulóján. Összegzése, amely 1902-ben a Magyar Népköltési Gyűjtemény IV. és V. kötetében jelent meg *Regös-énekek gyűjteménye* és *A nép regősei* címmel, a mai napig kiindulópontja a kutatóknak, és a téma iránt érdeklődőknek.

A *regös*, mint énekmondó a nyelvészek és őstörténészek véleménye szerint a régi magyarok (honfoglalás kori, az az utáni egy-két száz év, illetve az az előtti idők magyarjai, a magyarok ősei) sámánjainak, varázslóinak, ráenekelőinek egyik elnevezése lehetett. Ne feledjük el, hogy a sámán, a varázsló az emberi és az emberfeletti világok közötti kapcsolattartó, egyfajta hírvivő, mediátor volt.

Pais Dezső nyelvész szerint a *reg* szó a finnugor *rek* szótövből zöngésült, és eredeti jelentése: meleg, hőség, amely a honfoglalás utáni évszázadokban bővült az „isteni hevület” tartalommal. Magyarán a *reg* szót a középkorban az eksztázis, varázsos elragadtatás, a revülés értelemben használhatták (Pais, 1975. 22.).

A terminus eredetének másik elmélete a regölést a latin *regus* kifejezéssel hozza összefüggésbe. A *regus* a középkori oklevelekben a királyi együttívó, a királyi főnemesi udvarban hivatásosan tartózkodó énekmondó értelemben fordul elő, ami a „híradáson” túl, már a hosszú, történeti énekek előadásához kapcsolódó, eksztatikus elragadtatásnak egy sokkal profánabb változatát is magában foglalja.

A keresztény egyház ünnepeinek hátterében gyakran a kereszténység előtti ünnepek, illetve a vegetáció és az időjárás változásához kapcsolódó ünnepek állnak, melyek utólag keresztény értelmezést kaptak. A magyarság a Kárpát-medencében való letelepedéskor a keresztény vallással együtt a keresztény világ időszámítását (ami történetileg változott) is átvette. Így jött létre az a többszörös rétegződés, aminek eredményeképp a regölés a téli ünnepkör azon különleges szokásaihoz kapcsolódik, amihez a keresztény naptár (karácsony) „csak” az apropót adja, mélységében a téli napfordulóhoz kötődő európai pogány, illetve a honfoglalás előtti magyar hagyományokban gyökerezik.

Sebestyén Gyula *Regös-monográfiája* megjelenése óta a regöséneket legtöbbször a téli napfordulóra utaló varázsszövegnek tekintik. A megállapítást annyiban kell árnyalnunk, hogy a nomadizáló népek nem biztos, hogy a nap állása szerinti ún. solaris időszámítást használták, de egészen bizonyosan ismerték, számon tartották és megkülönböztették a legrövidebb napokat – leghosszabb éjeket, de legalábbis a leghidegebb téli periódust.

6. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

DÖMÖTÖR Tekla: *Naptári ünnepek – népi színjátszás*. Budapest, Akadémiai. 1964.

PLÁNDER Ferenc: *Göcseinek esmérete*. in: *A Göcseji Múzeum Közleményei* 29.

Zalaegerszeg, 1970.

PAIS Dezső: *A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből*. Budapest, Akadémiai. 1975.

RAJECZKY Benjámin: „Regélni.” *Néprajzi Közlemények* 1959. (IV./1-2.) 15-17.

REGÖLÉS és REGÖSÉNEK címszavak. in: *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. Budapest, Akadémiai.

329-333.

SEBESTYÉN Gyula: Regös-énekek. Magyar népköltési gyűjtemény IV. Budapest, Athenaeum. 1902. (rövidítve: Sebestyén IV, 1902.)

U. Ó.: A regösök. Magyar népköltési gyűjtemény V. Budapest, Athenaeum. 1902.

TÁTRAI Zsuzsanna - KARÁCSONY-MOLNÁR Erika: Jeles napok, ünnepi szokások. Budapest, Planétás. 1997.

7. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: A Néprajzi Múzeum archívumának fotói regösökről, regölésről
2. sz. melléklet: Az 1. sz. melléklet fotóinak leírása
3. sz. melléklet: Szabó Zoltán által rendelkezésre bocsátott fotók a témában
4. sz. melléklet: Felhasználási nyilatkozat
5. sz. melléklet: A Néprajzi Múzeum közlési engedélye